

УДК 355.4

С. М. Свистович, М. М. Орлов

ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМКІВ УДОСКОНАЛЮВАННЯ ПІДГОТОВКИ ОРґАНІВ УПРАВЛІННЯ ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК МВС УКРАЇНИ ДО ДІЙ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

На підставі аналізу існуючого стану інформаційного забезпечення органів управління внутрішніх військ визначено можливі напрямки вдосконалювання навичок їх підготовки до дій у надзвичайних ситуаціях з використанням сучасних інформаційних технологій.

Постановка проблеми. Внутрішні війська (ВВ) як складник сил охорони правопорядку виконують самостійно і сумісно з органами та підрозділами інших силових структур усі завдання, які визначені законодавчо у державі [1]. Найскладніші серед них є ті, що пов'язані з ліквідацією наслідків техногенного або природного характеру чи є результатом недбалості людей. Для України це є однією з невіршених проблем за можливими наслідками. Так, за підрахунками фахівців, у випадку аварій і катастроф на радіаційно- та хімічно небезпечних об'єктах України загальна площа радіоактивного забруднення може становити понад 300 тис. кв. км (близько 50 % території держави), максимальна площа ураження сильнодіючими отруйними речовинами може складати понад 81 тис. кв. км (до 13,4 % території держави) [2].

У таких умовах разом з іншими силовими структурами ВВ відіграють визначальну роль у виконанні завдань з ліквідації можливих наслідків. Наведемо деякі приклади.

1. У Кривому Розі в лютому 2007 р. через несправність системи газопостачання в одному з під'їздів житлового будинку на вул. Тухачевського стався вибух. Було знищено дах, пошкоджено 4 і 5-й поверхи, зруйновано сім квартир і вибито скло вікон розташованих неподалік будівель. Військовослужбовці ВВ одними з перших прибули до місця події, блокували пошкоджену будівлю для забезпечення проведення аварійно-рятувальних робіт, недопущення проникнення до неї сторонніх осіб та випадків мародерства. Було розгорнуто намети для обігрівання евакуйованих мешканців, надання медичної та психологічної допомоги. Понад 400 громадян було забезпечено гарячим харчуванням з польових кухонь.

2. У липні 2007 р. військовослужбовці управління Західного ТрК внутрішніх військ залучалися до надання допомоги органам внутрішніх справ у забезпеченні ліквідації наслідків аварії техногенного характеру в

населеному пункті Ожидів Львівської області. На особовий склад військ покладалися завдання з недопущення проникнення в небезпечну зону сторонніх осіб, з евакуації постраждалого населення та охорони громадського порядку в найближчих населених пунктах. Крім цього, ВВ охороняли покинуті господарями будинки від посягань крадіїв, проводили роз'яснювальну роботу серед місцевого населення. Службу було організовано цілодобово у дві зміни у 21-му населеному пункті зі щоденним виїздом до району виконання завдань на відстані 80 км від Львова.

3. У жовтні–листопаді 2007 р. військовослужбовцями ВВ було забезпечено охорону громадського порядку під час ліквідації наслідків вибуху побутового газу в житловому будинку у м. Дніпропетровську, а також і під час проведення аварійно-рятувальних робіт на шахті ім. А. Ф. Засядька та на шахті ім. К. Маркса у м. Єнакієвому Донецької області у червні 2008 р.

Крім того, на сьогодні ВВ забезпечують охорону та оборону 4-х атомних електростанцій, Державного спеціалізованого підприємства "Чорнобильська АЕС", 3-х науково-дослідних установ та 9-ти підприємств військово-промислового комплексу України. Загальний периметр об'єктів, що охороняються військами, становить понад 125 км.

Завдання, покладені на ВВ під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, відрізняються від завдань повсякденної планової діяльності, і вирішувати їх треба комплексно, адекватно масштабам і складності проблеми. Це зумовлює необхідність визначення кількості ВВ як складової сил охорони правопорядку (СОПр), що потрібні для виконання завдань у конкретній ситуації [3]. Із переліку цих завдань і треба проводити завчасне планування дій ВВ в умовах надзвичайних ситуацій (НС) та здійснювати підготовку їх органів управління (ОУ).

На сьогодні не повністю вирішено проблему, яка полягає у протиріччі між зростаючою

кількістю НС, до ліквідації яких залучаються ВВ, а також сили та засоби інших силових структур, та недостатньою пристосованістю їх органів оперативного вирішення завдань з управління військами у НС.

Мета статті – визначити доцільні напрямки підвищення рівня підготовки органів управління внутрішніх військ МВС України у надзвичайних ситуаціях.

Виклад основного матеріалу. Переважну більшість завдань з управління, пов'язаних із зазначеними вище проблемами, доцільно відпрацьовувати під час проведення спільних навчань силових структур (тренувань, військових ігор тощо), зокрема на базі Навчально-наукового центру застосування інформаційних технологій при Національній академії оборони України.

Основною метою цих навчань може бути вдосконалення практичних навичок посадових осіб у виконанні своїх функціональних обов'язків, у тому числі й під час ліквідації наслідків НС. Для цього й створено центр імітаційного моделювання із сучасним обладнанням та кваліфікованими фахівцями. Під час проведення навчань характерними є заміна реальності на особливу форму (імітаційне моделювання) та об'єднання зусиль багатьох людей, які здійснюють перетворення в цій умовній реальності, організують роботу на моделі середовища, відпрацьовують реальні відносини в імітованій ситуації, зокрема й надзвичайній.

Проведення навчань з використанням імітаційного моделювання (ІМ) дає можливість: забезпечити підвищення рівня навченості і злагодженості органів управління (ОУ) у разі значної зміни кількості сил і засобів, що залучаються; проводити моделювання складної обстановки, включаючи й різні ситуативні випадки; аналізувати й оцінювати дії ОУ за різними варіантами у найкоротші терміни; оперативно змінювати обстановку; зберігати інформацію та аналізувати результати проведених ОУ дій; проводити порівняльний аналіз, створювати експертні системи для подальшого їх застосування; здійснювати моделювання НС для перевірки адекватності вжитих заходів; аналізувати достатність сил та засобів для ліквідації НС із визначенням форм і способів їх застосування.

Найбільш доцільно застосовувати систему ІМ для відтворення: надзвичайної ситуації соціально-політичного характеру, пов'язаної з протиправними діями терористичного та

антиконституційного спрямування; надзвичайної ситуації воєнного характеру, пов'язаної з наслідками застосування зброї масового ураження або звичайних засобів ураження, під час яких виникають вторинні фактори ураження населення внаслідок зруйнування атомних і гідроелектричних станцій, складів і сховищ радіоактивних і токсичних речовин та відходів, нафтопродуктів, вибухівки, сильнодіючих отруйних речовин, токсичних відходів, транспортних та інженерних комунікацій тощо; надзвичайної ситуації техногенного характеру, пов'язаної з пожежами, неспровокованими вибухами чи їх загрозою, аваріями з викидом (загрозою викиду) небезпечних хімічних, радіоактивних, біологічних речовин, раптовим руйнуванням споруд та будівель, гідродинамічними аваріями на греблях, дамбах тощо [4].

Система ІМ дозволить моделювати дії сил та засобів, які залучаються до ліквідації наслідків НС. Підготовка навчань такого типу, безумовно, потребує координації, узгодженості та об'єднання зусиль органів і підрозділів СОПр різної підпорядкованості, що априорі потребує створення єдиного органу управління (ЄОУ) зазначеними силами.

Проведення таких навчань дасть змогу не тільки відпрацювати дії ОУ у складних умовах НС, а, можливо, й запобігти помилок із зворотними наслідками. Це визначає перспективи подальшого розвитку напрямків застосування систем ІМ як для підготовки ОУ до дій у складних умовах НС, так і визначення раціональних дій сил і засобів у кризових ситуаціях.

Щоб створена система управління (СУ) силами та засобами у НС успішно виконувала свої функції, робота всіх її підсистем має бути доцільно організована. Основним матеріалом, з яким працює СУ, є інформація, отже, для успішного її функціонування необхідне єдине інформаційне поле.

Слід зазначити, що подібна проблематика притаманна і Збройним Силам України (ЗС України). Аналіз досвіду роботи СУ під час участі частин та підрозділів ЗС України, інших військових формувань у ліквідації наслідків НС свідчить про те, що системи комплексів засобів автоматизації управління, що застосовувалися для збирання, оброблення та зберігання інформації, не склали цілісної системи, оскільки вони не уніфіковані, а також технічно, інформаційно, програмно не сумісні між собою. У цілому

потреби ОУ в автоматизованому управлінні силами (військами) були забезпечені засобами автоматизації до 30 % у разі відповідності їх рівня розвитку середини 90-х років минулого сторіччя. При цьому номенклатура засобів автоматизації в 3-4 рази більша, ніж, наприклад, у збройних силах США, і за надійністю та живучістю вони поступаються зарубіжним до 8-ми разів, за продуктивністю оброблення даних – у 3-4 рази. Обчислювальні центри і персональні електронно-обчислювальні машини (ЕОМ) не інтегровані в обчислювальні мережі і не забезпечені необхідним спеціальним математичним і програмним забезпеченням.

Аналіз досвіду ліквідації НС дозволяє стверджувати, що органам управління ВВ під час планування заходів з реагування на НС необхідно вирішувати значну кількість інформаційних та розрахункових задач щодо попередження НС, у тому числі: вести оперативний облік стану готовності з'єднань і частин, призначених для ліквідації наслідків НС, проводити інформаційно-розрахункове обґрунтування рекомендацій щодо їхньої підтримки (облік, накопичення ресурсів, наявність і стан МТЗ, маршрутів виходу до районів прогнозованих НС); здійснювати інформаційно-розрахункове обґрунтування пропозицій до річних і перспективних планів готовності з'єднань і частин, призначених для ліквідації наслідків НС; формувати дані та проводити інформаційно-розрахункове обґрунтування пропозицій для планів підготовки і накопичення ресурсів з'єднань і частин, призначених для ліквідації наслідків НС; здійснювати підготовку даних для планування застосування з'єднань і частин, призначених для ліквідації наслідків НС у прогнозованих районах; вести облік даних і проводити обґрунтування пропозицій для забезпечення розгортання і підтримки готовності ОУ з'єднань і частин ВВ, призначених для ліквідації наслідків НС; здійснювати збирання та накопичення даних про НС, узагальнення досвіду стосовно участі ЗС України та інших силових структур у ліквідації наслідків НС, а також підготовку довідок про розміри події, матеріальні витрати, наслідки тощо; готувати довідки про наявність фахівців, устаткування, медикаментів, медичного майна, медичної техніки, матеріально-технічних засобів; проводити інформаційно-розрахункове обґрунтування рекомендацій щодо організації чергування оперативних груп, порядку і правил спільних дій із взаємодіючими силами і засобами Єдиної державної системи, пересування з'єднань і

частин у визначені райони (зони) лиха; здійснювати інформаційно-розрахункове обґрунтування додаткового розгортання з'єднань і частин у разі необхідності та відповідно до прогнозованої обстановки, термінів надходження, заміни і виробництва необхідних матеріально-технічних ресурсів, підготовки фахівців із ліквідації наслідків НС; оцінювати стан підконтрольних об'єктів та підготовлювати необхідні довідки; здійснювати прогноз ситуацій техногенного, природного, соціально-політичного характеру (довгостроковий, короткостроковий); проводити інформаційно-розрахункове обґрунтування ефективної діяльності ОУ з'єднань і частин у межах виділеного кошторису в галузях фінансування, капітального будівництва і ремонту, матеріально-технічного, медичного постачання та побуту; відпрацьовувати інформаційно-довідкові документи, накази, розпорядження тощо; розроблювати рекомендації щодо зміни штатів, оснащення з'єднань і частин ВВ майном та матеріально-технічними засобами; проводити інформаційно-розрахункове обґрунтування рекомендацій стосовно лікувально-евакуаційного забезпечення у випадку виникнення НС; здійснювати інформаційно-розрахункове обґрунтування пропозицій з міжнародного співробітництва щодо попередньої готовності і надання допомоги з ліквідації наслідків НС соціально-політичного та воєнного характеру; забезпечувати реалізацію комплексу завдань, пов'язаного з тренуванням оперативного складу системи.

Під час безпосереднього планування заходів з реагування на НС органами управління ВВ можуть вирішуватися додаткові інформаційні та розрахункові задачі щодо прогнозування і ліквідації наслідків НС, зокрема: збирання та опрацювання даних поточної обстановки; виклик довідок подібних "ретроситуацій"; прогноз наслідків НС, що виникла, стосовно її характеру: техногенного; природного; соціально-політичного; оцінювання обстановки з НС; оцінювання положення та стану підпорядкованих сил і засобів ліквідації НС; прийняття рішення і постановка завдань підпорядкованим з'єднанням і частинам; розкриття ознак екстремальних ситуацій і виявлення причин їх виникнення; оцінювання і прогнозування фонових значень характеристик обстановки; оцінювання в реальному масштабі часу поточних значень характеристик обстановки; облік виробничих, географічних та економічних особливостей контрольованих територій і розташованих на них

об'єктів. Крім того, інформаційно-розрахунковими задачами можуть бути: обґрунтування й уточнення планів з управління з'єднаннями і частинами, застосування сил і засобів для ліквідації наслідків НС, усебічного забезпечення і використання резерву та інших ресурсів, необхідних для надання допомоги постраждалим і проведення заходів у місцях аварій, катастроф та стихійних лих, лікувально-евакуаційних заходів; уточнення заходів щодо максимально можливого зниження наслідків стихійних лих, катастроф, великих аварій, масових і групових захворювань, отруєнь різної категорії, радіаційного і хімічного забруднення території тощо; оцінювання характеру й масштабу завданого збитку в зонах ураження і прогноз розвитку НС; оцінювання можливостей сил і засобів з ліквідації наслідків НС; прийняття рішення щодо застосування сил і засобів, маневру ними, стосовно обсягу, часу і порядку виконання робіт з ліквідації і контролю за екологічною обстановкою, постановка завдань і контроль за перебігом виконання робіт з ліквідації, а також моніторинг за екологічною обстановкою (формування, відображення, передавання і приймання підтверджень про їх стан).

Водночас відповідним спеціальним математичним і програмним забезпеченням на сьогоднішній день забезпечено лише 3 % інформаційних, розрахункових задач та моделей дій сил і засобів ВВ. Такий ступінь його розвитку не дозволяє значно підвищити оперативність і якість процесу роботи органів управління у НС [5].

Отже, засоби автоматизації управління, що є на озброєнні, не дозволяють розв'язати проблему підвищення ефективності роботи органів управління ВВ. Часові показники роботи ОУ свідчать про їх нездатність в сучасних умовах оперативно вирішувати питання у НС без удосконалення навичок їх роботи, внесення змін до форм і методів роботи, а також запровадження нових перспективних засобів зв'язку та автоматизації управління військами.

Висновки

Надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру створюють особливі умови для діяльності органів державної влади. Ці умови потребують спеціального наукового, правового, організаційного і матеріально-технічного забезпечення, а також створення нових, не

характерних для звичайної повсякденної діяльності, управлінських структур.

Найдоцільнішими напрямками підвищення якості військового управління внутрішніх військ МВС України у надзвичайних ситуаціях є, по-перше, проведення спільних навчань та тренувань (зокрема, із застосуванням систем імітаційного моделювання) з метою удосконалення рівня підготовленості органів управління до дій у складних умовах НС, визначення раціональних дій сил і засобів у кризових ситуаціях.

По-друге, застосування в органах управління ВВ кількісних та якісних методів обґрунтування рішень, експертних систем підтримки прийняття рішень, математичних моделей і формалізованих документів, а також відсутність системи стандартизації та уніфікації інформаційних ресурсів і програмно-технічних засобів, єдиної системи інформаційного забезпечення вказують на нагальну потребу впровадження у систему управління силами охорони правопорядку новітніх інформаційних технологій як пріоритетного напрямку підвищення ефективності управління ними у разі ліквідації НС.

Список використаних джерел

1. Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України : закон України від 26.03.1992 р. № 2235-ХІІ // Відомості Верхов. Ради України. – 1992. – № 29. – Ст. 36–397.
2. Методичний посібник з організації управління силами та засобами Збройних Сил України у кризових ситуаціях. – К.: ГШ ЗСУ, 2006. – 85 с.
3. Бабков Ю. П. Аналіз планування дій внутрішніх військ у складі територіальної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру / Ю. П. Бабков, В. В. Антоненко // Честь і закон. – Х.: Акад. ВВ МВС України, 2007. – № 3. – С. 49–50.
4. Державний класифікатор надзвичайних ситуацій. – К.: Держстандарт України, 2002. – С. 25–28.
5. Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру : закон України від 08.06.2000 р. № 1809-ІІІ // Відомості Верхов. Ради України. – 2000. – № 27. – Ст. 20.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2009 р.